
TUSSEN DROOM EN DAAD

Best practice in collectie-informatie in musea

Wilbert HELMUS

Hoofd afdeling collectie- en kennisinformatie, Fries Museum / Keramiekmuseum Prinsessehof

■ Musea zijn kennisintensieve organisaties en vormen een enorme bron van informatie voor publiek, onderwijs en onderzoek. Musea hebben zeer direct contact met publiek rondom de collecties die zij bewaren en collectie-informatie speelt een grote rol in vrijwel alle museale activiteiten. De combinatie van collectie- en kennismanagement is daarom een grote uitdaging. Sinds begin 2008 hebben het Fries Museum en het Keramiekmuseum Prinsessehof ieder een afdeling collectie- en kennismanagement opgericht. In het Fries Museum is aan de afdeling een dataconservator toegevoegd. Een open norm in musea is *Spectrum*, een handboek voor museale bedrijfsvoering. Uiteindelijk doel is het scheppen van digitale hygiëne waardoor onze museale kennis en informatie op een duurzame manier voor de toekomst behouden blijft. Het vormgeven en in praktijk brengen van web 2.0-filosofie in de communicatie met het publiek zal nu de eerste grote uitdaging zijn.

■ Les musées sont des organisations qui utilisent la connaissance de manière intensive et constituent une énorme source d'information pour le public, l'enseignement et la recherche. Les musées sont en contact direct avec le public grâce aux collections qu'ils conservent et l'information relative à ces collections joue un rôle très important dans toutes les activités muséales. La combinaison de la gestion des connaissances avec celle des collections est de ce fait un grand défi. C'est depuis le début de 2008 que le Fries Museum et le Keramiekmuseum Prinsessehof ont chacun créé une section gestion de connaissance et de collection. Un conservateur de données a été ajouté au Fries Museum. *Spectrum* est une des normes libres utilisées dans les musées, un manuel pour l'exploitation des données muséales. Le but final est la création d'une hygiène muséale grâce à laquelle nos connaissances et informations muséales sont conservées d'une manière durable pour le futur. La mise en forme et en pratique de la philosophie du Web 2.0 dans la communication au public sera le prochain défi à relever

In Nederland bewaren ongeveer 700 musea rond de 42 miljoen voorwerpen. Op het eerste oog kale getallen en een weinig opzienbare constatering. Maar tien jaar geleden was deze uitspraak niet mogelijk. Mede dankzij digitalisering en grote inspanningen van de musea op het terrein van registratie en ontsluiting weten we nu veel beter hoe rijk de Collectie Nederland¹ is en kon eerder dit jaar de Collectiebalans² gepubliceerd worden. Een goed overzicht van de eigen collectie is binnen het museum een voorwaarde voor het kunnen voeren van een verantwoorde bedrijfsvoering.

Musea zijn kennisintensieve organisaties en vormen een enorme bron van informatie voor publiek, onderwijs en onderzoek. Musea hebben zeer direct contact met publiek rondom de collecties die zij bewaren en collectie-informatie speelt een grote rol in vrijwel alle museale activiteiten. De combinatie van collectie- en kennismanagement is daarom een grote uitdaging. In dit artikel wordt een beeld geschetst van "best practices" op het gebied van deze combinatie.

Musea en informatie

Vanuit het oogpunt van collectiemanagement kunnen kernactiviteiten in een museum in vier verantwoordelijkheden ingedeeld worden:

- Collecties worden beheerd en geconserveerd voor de toekomst, of deze nu op zaal geëxpo-

seerd zijn of opgeslagen in depots;

- Informatie en kennis over de collecties wordt gecreëerd, voor het plegen van behoud en beheer maar ook voor het informeren van publiek en het doen van onderzoek;
- Deze informatie en kennis moeten actueel gehouden worden, meestal in een collectie-managementsysteem;
- De informatie en kennis wordt gedeeld tussen mensen binnen en buiten het museum en dit creëert vaak weer nieuwe kennis.

Veel musea hebben nog te maken met achterstanden in digitalisering van de collecties. Vrijwel geen museum heeft alle voorwerpen geregistreerd en van een digitale afbeelding voorzien. Uit oogpunt van collectiebeheer is dit echter zeer wenselijk, bijvoorbeeld om de standplaatsregistratie volledig en "up-to-date" te hebben en om een goed depotbeheer te kunnen voeren. Tegelijkertijd is het aannemelijk dat het publiek slechts in geringe mate geïnteresseerd is in de volledige collectie. Dat wil vooral de topstukken kunnen bewonderen en daar verhalen over lezen. Juist omdat musea geringe financiële middelen voor digitalisering hebben, zijn de afwegingen welke collecties volledig gedigitaliseerd moeten worden lastig te maken. En wie heeft de belangrijkste stem in deze afweging: het publiek, de collectiebeherende instelling of de subsidieverstrekker? In Nederland wordt sinds enkele jaren gewerkt met de subsidieregeling Digitaliseren met Beleid. Onderdeel van deze regeling is dat het museum

de argumentatie rondom afwegingen welke voorwerpen met welke doelen en voor welk gebruik gedigitaliseerd moeten worden moet uitwerken. Hierdoor worden musea gedwongen om bij het formuleren van een digitaliseringsproject goed na te denken over het belang ervan voor het publiek.

Toegankelijkheid als missie

Weinig musea hebben in hun missie en visie een directe verwijzing naar het belang van collectie-informatie. Subsidieregelingen van de Nederlandse overheid zijn vooral gericht op het publiceren van (deel)collecties en niet zozeer bedoeld voor de basisregistratie van voorwerpen en collectiedigitalisering. Directies van musea zijn daarom ook minder geïnteresseerd in dit onderwerp, zij worden nauwelijks afgerekend op resultaten op dat terrein. Het is daarom verheugend om te zien dat in Amerika bij het Getty Research Institute op managementniveau aandacht gevraagd wordt voor het belang van het op orde hebben van de collectie-informatie. In een publicatie wordt in managementtaal uitgelegd wat het belang is van collectie-informatie.

*"Our mission is all about collections access and preservation – and in today's world, online collections information is central to both. LACMA's Collections Online program is vital to so much that we do – from scholarship and exhibitions to education and development. It's central to our mission, and a priority for our museum."*³

In dit citaat wil de directeur van Los Angeles County Museum of Art (LACMA) onder meer duidelijk maken dat online beschikbaarheid van informatie tegenwoordig van cruciaal belang is. Overigens kan ook wel uit de organisatiestructuur van een museum afgelezen worden welk belang een museum hecht aan collectie- en kennismanagement. Sinds begin 2008 hebben het Fries Museum en het Keramiekmuseum Prinsessehof ieder een afdeling collectie- en kennismanagement opgericht. Deze afdelingen zijn verantwoordelijk voor collectiebeheer (conservering en restauratie), depots, bruikleenverkeer en ontsluiting en digitalisering van de collecties. In het Fries Museum is aan de afdeling een dataconservator toegevoegd.

Collectieregistratie

Registratie en fotografie van museumvoorwerpen is een specialisme. Objecten worden beschreven en gecatalogiseerd in museale databases. Daarbij wordt gestreefd naar een basisbeschrijving van alle voorwerpen die in de collectie voor-

komen. Vanwege de verschillende doelen kunnen ook verschillende niveaus van registratie onderscheiden worden. Voor opname in het Nederlands Museumregister⁴ is een minimumniveau geformuleerd: per object vastleggen van de naam van de instelling, het objectnummer, de objectnaam, de verwervingsgegevens (verwervingswijze, van wie en wanneer) en de standplaats. Dit minimumniveau van zeven kenmerken volstaat om verantwoording af te leggen, bijvoorbeeld via een jaarlijkse aanwinstenlijst. Een publiekscatalogus vraagt om het vastleggen van meer inhoudelijke gegevens, waarbij de zogeheten Basisregistratie als ondergrens gezien kan worden.

Van collectiebeheer naar collectiemanagement

Tot voor enkele jaren spraken musea over collectiebeheer. Veel musea hebben moeite gehad met de overgang van de papieren administratie naar het gebruik van databaseprogramma's. Vaak werd de papieren situatie één op één geautomatiseerd. De mogelijkheden van een geautomatiseerde collectieregistratie werden hierdoor lange tijd niet benut, bijvoorbeeld voor het periodiek uitvoeren van standplaatscontroles of het plannen en vervolgens meetbaar maken van de voortgang van het inlopen van registratieachterstanden. Een complete registratie is de basis voor een afgewogen prioriteitsstelling bij conservering en restauratie en de basis voor planmatig onderhoud aan de collectie.

Ondertussen is de term collectiemanagement gangbaarder. De professionele (internationale) softwarepakketten voor collectieregistratie bieden ook veel meer mogelijkheden dan alleen het invullen van de basisregistratie. De software kan voor verschillende museale taken gebruikt worden, zowel voor registratie als voor ondersteuning van de conservator en de restaurator. Zo kunnen vrijwel alle handelingen rondom voorwerpen in het museum ondersteund worden vanuit het geautomatiseerde systeem. Door bij alle collectiegerelateerde werkzaamheden het systeem te gebruiken, wordt objectinformatie aan de database toegevoegd en groeit de "content", wat het gebruik van het systeem weer interessanter maakt. De registratie krijgt pas echt waarde op het moment dat deze een centrale rol heeft in de dynamiek van het collectiebeleid en -management. Het optimaal gebruiken van de mogelijkheden van de collectiemanagementsoftware levert een wezenlijke bijdrage aan de museale bedrijfsvoering.

Bouwprojecten en erfgoedbrede samenwerking

Niet alleen op het terrein van collectiemanagement hebben musea de laatste jaren veel ontwikkelingen doorgemaakt. Een behoorlijk aantal musea in Nederland voert een bouwproject uit. Sommige musea verbouwen het bestaande gebouw om dit aan te passen aan de eisen van de huidige tijd, zoals nu gebeurt met het Rijksmuseum en het Stedelijk Museum in Amsterdam. Andere musea bouwen een geheel nieuw museum, zoals het Fries Museum in Leeuwarden of de Twentse Welle in Enschede. Dergelijke bouwprojecten brengen met zich mee dat de betreffende instellingen zich beraden over hun missie, visie en doelstellingen. Doelgroepen worden scherper gedefinieerd en de programmering krijgt een nieuwe impuls. Het Zeeuws Museum in Middelburg is een voorbeeld van een museum dat na de verbouwing ook een nieuwe identiteit heeft aangenomen.

Nieuwbouwprojecten worden soms ook aangegrepen om een archief, museum en bibliotheek onder één dak te brengen. Vanuit de Nederlandse overheid wordt dergelijke erfgoedbrede samenwerking aangemoedigd. Voor het publiek betekent het vaak een meer geïntegreerd aanbod van erfgoed. Zo heeft de gemeente Dordrecht enkele jaren geleden een stadsdepot gebouwd voor het Dordrechts Museum, het archief en de provinciale bibliotheek.

Registratie in bulk of per object: een dilemma

Uit de eerder genoemde Collectiebalans blijkt dat nog vrijwel geen enkel Nederlands museum 100 % van zijn collectie geregistreerd heeft. De Collectiebalans is een studie naar de collecties van de Nederlandse musea. Het doel van deze studie is het geven van een globaal overzicht van museale collecties en op hoofdlijnen een stand van zaken betreffende de Collectie Nederland. De Collectiebalans bevat kwantitatieve en kwalitatieve informatie over het bij de musea aanwezige roerend cultureel erfgoed. Het geeft informatie over aard, omvang en gebruik van museumcollecties in combinatie met gegevens over de musea zelf. De basis van de Collectiebalans is gelegd door het Museum Inventarisatie Project (MusIP)⁵, uitgevoerd door het Landelijk Contact van Museumconsulenten (LCM)⁶. De resultaten van de MusIP-inventarisatie heeft het Instituut Collectie Nederland aangevuld met gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek en de Museumvereniging.

Musea besteden echter veel tijd aan het vastleggen van gegevens over de voorwerpen die zij in bezit hebben. Een actuele en volledige collectieregistratie is een voorwaarde tot het kunnen voeren van een collectiebeleid en collectiebeheer en maakt het mogelijk verantwoording af te leggen en de collectie voor derden toegankelijk te maken. Registratie van de collectie is overigens een voorwaarde voor opname in het Nederlands Museumregister.

De praktijk in musea brengt echter een belangrijk dilemma aan het licht: alle voorwerpen voorzien van een individuele inhoudelijke beschrijving of uit kostenoverwegingen delen van collecties als bulk registreren. In het Fries Museum en het Keramiekmuseum Princessehof zijn projecten uitgevoerd om de gehele collectie te registreren. Sommige deelcollecties bestaan uit tientallen, soms honderden, uit registratieoogpunt eenvoudige objecten. Zo bewaard het Fries Museum een omvangrijke collectie sponzen. Dit zijn ontwerpen van decoraties op stukjes papier. Met een naald zijn de contourlijnen doorgeprikt. Door die gaatjes stuift men dan houtskoolpoeder. De contourlijnen die zo op het glazuur komen kunnen vervolgens geschilderd worden. Registratie van iedere spons afzonderlijk bleek zo veel tijd in beslag nemen, dat voor andere deelcollecties geen tijd meer overbleef. In overleg met de conservatoren is toen besloten om deze deelcollectie in logische groepen te registreren. Hierdoor weet het museum nu wel hoe groot de deelcollectie is en waar de objecten zich bevinden, maar heeft niet ieder object een record in de database gekregen. Overigens is uit het project in het Fries Museum gebleken dat het alleen al meer dan drie jaren kost om alle voorwerpen uit de collectie één keer in de hand te kunnen nemen.

Normen

Eerder was al sprake van het beleid van de Nederlandse overheid dat is gericht op het stimuleren van erfgoedbrede samenwerking. Archieven, monumentenzorg, bibliotheken en musea geven elkaars collecties context en vanuit het oogpunt van het publiek is het prettig dat erfgoed samengebracht wordt en gezamenlijk gepresenteerd wordt. Een belangrijk smeermiddel in de samenwerking vormen normen. In alle erfgoedsectoren wordt hard gewerkt aan de ontwikkeling van bruikbare standaarden en normalisering. In Nederland speelt DEN, Digitaal Erfgoed Nederland, een wezenlijke rol in de verspreiding van kennis en ervaring rondom ICT-normen. Zo ontwikkelt DEN op dit moment DE BASIS⁷, een set van minimale eisen voor de digitalisering van erfgoed. In 2007 zijn voor DE BASIS op het gebied van vindbaarheid zeven normen als mini-

male eis voor digitale erfgoed informatie vastgesteld. In 2008 werkt DEN verder aan de minimale eisen voor de vervaardiging van digitale data (tekst, beeld, geo-informatie en audiovisueel materiaal) en voor digitale duurzaamheid. Over DE BASIS kan worden gediscussieerd via een "Wiki". In 2009 zullen de thema's beschrijving en presentatie aan bod komen. Erfgoedinstellingen die aan DE BASIS voldoen zijn ervan verzekerd dat de wijze waarop zij informatie- en communicatietechnologie (ICT) inzetten effectief en toekomstgericht is. Verder bevorderen de minimale eisen van de kwaliteit van digitale erfgoed informatie en vergemakkelijken zij de uitwisseling van gegevens tussen erfgoedinstellingen onderling en met het publiek. DE BASIS kan worden gezien als de ondergrens waaraan erfgoedinstellingen zich moeten committeren bij alle aspecten van hun digitale dienstverlening.

Een open norm die in het museale veld opgang doet is Spectrum⁸, een handboek voor museale bedrijfsvoering, gericht op de zorg en verantwoordelijkheid voor de collectie. Spectrum is in Groot-Britannië ontwikkeld door het vastleggen van "best practices" in meer dan 100 musea, uitgewerkt in 21 procedurebeschrijvingen. Alle handelingen rondom museumvoorwerpen, van verwerving tot en met expositie, zijn beschreven in procedures. Uitvoering van de procedures levert informatie op, een belangrijk onderdeel van het handboek wordt gevormd door de definitie van informatiegroepen en -eenheden. Zo hebben de informatievelden die tot de basisregistratie gerekend worden een definitie gekregen en zijn voorbeelden genoemd. Leveranciers van de meest gebruikte collectiemanagementsystemen hebben deze definities overgenomen in hun databases en daardoor is een mooie koppeling tot stand gebracht tussen norm en software. De praktische bruikbaarheid van Spectrum heeft zich bewezen omdat zowel het Rijksmuseum Amsterdam als het Wierlarmuseum in Roeselaere de norm gebruikt in het vormgeven van de werkprocessen.

Wankel evenwicht

Musea kennen uit oogpunt van collectiemanagement een spanning tussen de wens van het publiek om zoveel mogelijk voorwerpen zo dichtbij als mogelijk te kunnen ervaren en de noodzaak om diezelfde voorwerpen voor de lange termijn te conserveren. Niet altijd vormen deze twee elementen een harmonieus huwelijk. Zo heeft het Fries Museum onlangs een unieke lakkoker ontdekt uit de tijd van de Verenigde Oostindische Compagnie. Zowel uit binnen- als buitenland is veel belangstelling voor deze lakkoker en de aanvragen voor bruikleen aan tentoonstellingen stromen binnen. Indien het museum aan

al deze aanvragen (van Japan tot Utrecht) tegemoet zou komen, dan zal het object meer dan een jaar onderweg kunnen zijn. Voor een voorwerp van deze aard (zeer kwetsbaar lakwerk met een document van perkament) is dit beslist ongewenst. Deze situatie is te vergelijken met kostbare en bijzondere collecties in bewaarbibliotheken. Soms is iedere raadpleging van een boek letterlijk een aanslag op de staat ervan. Digitalisering kan uitkomst bieden, omdat het gebruik van het voorwerp of boek zo lang mogelijk uitgesteld kan worden. Extra dimensie bij museale voorwerpen is de fysieke beleving ervan. Kunsthistorici en onderzoekers zijn vaak niet tevreden met een digitale representatie van het origineel. Zij vragen vaak om het voorwerp zelf. Raadpleging en conservering vormen een wankel evenwicht waarbij voortdurend door het museum afwegingen gemaakt worden.

Kosten en baten

Veel musea voeren registratieprojecten om de collectie te beschrijven en van een digitale afbeelding te voorzien. De Nederlandse overheid heeft in 1990 een *Deltaplan voor het Cultuurbehoud* gestart, waarbij musea onder meer subsidie konden krijgen voor de basisregistratie van hun collecties. Het plan heeft 10 jaar bestaan en er was ruim 300 miljoen gulden (136 miljoen euro) mee gemoeid. Helaas was na het Deltaplan niet ieder museum in Nederland klaar met de registratie van hun collectie. Tegenwoordig is de overheid van mening dat registratie en digitalisering tot de basistaken van musea zelf horen. Subsidiereregelingen voor basisdigitalisering zijn afgeschaft en de nadruk vanuit de overheid is meer komen te liggen op terugverdieneffecten en publieksgestuurde digitalisering. Ondertussen vragen musea zich af of de inspanningen voor digitalisering van de gehele collectie op kunnen wegen tegen de opbrengsten ervan. Vaak wordt gezegd dat slechts een klein percentage van de collectie (de topstukken) vaker hergebruikt wordt terwijl het overgrote deel van de voorwerpen nooit of vrijwel nooit door het publiek opgevraagd wordt. Maar misschien komt dit ook wel omdat zonder digitalisering een groot deel van de collectie onzichtbaar is voor het publiek en dat daarom geen vraag is naar dat meer verborgen deel.

Het project *Beelden voor de Toekomst*⁹, een grootschalig conserverings- en digitaliseringstraject van het audiovisuele erfgoed in Nederland, heeft een doorrekening gemaakt van de kosten en de opbrengsten van digitalisering. Het project heeft duidelijk in kaart gebracht hoe bijvoorbeeld onderwijs gebruik kan maken van het gedigitaliseerde beeld en geluid en in hoeverre men bereid is om te betalen voor dit soort materiaal. De

economische benadering van digitalisering verdient navolging.

Ook de kosten en baten van het gebruik van een eerder genoemde norm als *Spectrum* verdienen aandacht. Het vastleggen van procedures kost tijd. Soms slaan procedures dood. Dit kun je kosten noemen. Het maken van afspraken, toetsbaar maken van processen en het inzicht geven in beslissingen kost niet alleen maar tijd en moeite, maar zal ook iets opleveren. Niet altijd direct in de sfeer van geld maar wel op het gebied van transparantie in beleid, effectieve communicatie en de museumpraktijk zichtbaar en toetsbaar maken. Dit zijn belangrijke baten, en het kan goed zijn om deze in een "business case" af te zetten tegen de kosten van het gebruik van een norm als *Spectrum*. Met deze benadering kan in ieder geval het gesprek gestart worden met de zakelijk directeur, de financieel medewerker of de directeur van het museum. Het uitvoeren van zo een studie is van belang voor de museumsector als geheel en is misschien een interessant project voor een van de nieuwe koepels in Nederland en/of België, zoals Erfgoed Nederland¹⁰ of FARO¹¹.

Dataconservering: digitale hygiëne en datahotels

In een artikel in de *Informatie Professional*¹² heb ik een pleidooi gehouden voor een nieuwe functie en verantwoordelijkheid in het museum: de dataconservator. Het verzamelen, vastleggen, ordenen en duurzaam toegankelijk maken van collectie-informatie is zo essentieel dat hiervoor een specialist verantwoordelijk gemaakt moet worden. Voor een dataconservator is op verschillende terreinen een rol weggelegd; hij of zij heeft daarmee een functie die in de huidige museale structuur nog niet voorkomt. Het vaststellen van de exacte omvang van de collectie kan een startpunt zijn voor de dataconservator. Het beantwoorden van een ogenschijnlijk eenvoudige vraag naar de omvang van de collectie is voor een gemiddeld museum vaak onmogelijk. Registratiesystemen (kaartenbakken, inventarisboeken, geautomatiseerde systemen, etc.) overlappen elkaar of kennen blinde vlekken. Inventarisnummers verwijzen soms naar hele reeksen objecten, waardoor de hoeveelheid objecten vele malen groter kan zijn dan de hoeveelheid inventarisnummers. Een compleet servies kan in de registratie opgenomen zijn onder één nummer, terwijl een kostuum in de beschrijving is opgesplitst en meerdere inventarisnummers heeft gekregen. Een andere behoefte ligt op inhoudelijk terrein. Een dataconservator kan binnen een museum een belangrijke rol spelen in het opschonen en standaardiseren van terminologie,

waardoor de toegankelijkheid van de informatie in de database wordt vergroot. Als resultaat van soms enorme inhaalprojecten kampen musea nu met omvangrijke en zeer vervuilde termenlijsten in de database. Er is een museum dat heeft berekend dat het opschonen en verbeteren van de trefwoordenlijst in zijn database meer dan zestig mensjaren werk zal kosten. Tenslotte ondervinden veel musea problemen in het orde scheppen in de groeiende hoeveelheid beeldmateriaal. De opzet en het onderhoud van een beelddocumentatiesysteem kan tot het werkgebied van de dataconservator gerekend worden. Uiteindelijk doel is het scheppen van digitale hygiëne waardoor onze museale kennis en informatie op een duurzame manier voor de toekomst behouden blijft.

Overigens kampen veel musea met problemen en vragen rondom opslag van digitale informatie. De technische infrastructuur op ICT-gebied in musea is vaak kwetsbaar en het systeembeheer is niet altijd ingevuld. De reden hiervoor kan gezocht worden in gebrek aan middelen die musea kunnen besteden aan ICT en het beheer ervan. Doordat in een regio vaak meerdere musea met deze problematiek te maken hebben, kan het instellen van regionale datahotels een oplossing bieden. Eventueel kan de overheid (regionaal en/of landelijk) zulke datahotels in de basisinfrastructuur opnemen. In subsidies voor digitalisering kan dan bedongen worden dat musea hun digitale "content" ook aanleveren aan de datahotels.

Musea en de wisdom of crowds

gekeken op de website van het Indianapolis Museum of Art? Er straalt niet alleen een ongekende passie uit, maar vooral ook openheid: er is geen ander museum dat statistieken over energieverbruik, bezoekersaantallen, aanwinsten, "hits" op YouTube, etc. op het internet publiceert.

Van oudsher vormt de kennis van conservatoren één van de belangrijkste peilers van de musea. Door onderzoek naar de collectie, het publiceren daarvan in artikelen en boeken en het samenstellen van tentoonstellingen brachten conservatoren de collecties over het voetlicht. De eerste generatie websites van musea waren een soort folders in digitale vorm. Met de komst van professionele collectiemanagementsystemen konden overzichten van de collecties op het web beschikbaar gesteld worden. In veel musea werden hevige discussies gevoerd tussen conservatoren en informatiespecialisten. De conservatoren meenden dat zij alle gegevens die via het internet beschikbaar gesteld werden eerst gecontroleerd en goedgekeurd moesten hebben. Zo ging dat

immers ook altijd ten tijde van de publicatie van papieren bestandscatalogi. Men moest erg wennen aan het feit dat internetgebruikers erg gewend zijn aan vervuilde informatie en een overvloed aan treffers na een (onzorgvuldige) zoekactie. Het museum (de conservator) bepaalde steeds minder welke informatie gevonden kon worden. Intussen heeft "web 2.0" zijn intrede gedaan. Belangrijke principes van deze nieuwe generatie internettechnieken zijn:

- gebruik maken van netwerken (social networks, MSN, LinkedIn)
- delen van kennis en nieuwtjes (rss, del.icio.us)
- ervaringen en belevenissen delen met anderen (blogs, Flickr, YouTube)
- onlinesamenwerken (wiki's, NING, Wetpaint).

De autoriteit van de kennis van de conservator komt steeds verder onder druk te staan doordat 'anderen' (bijvoorbeeld specialisten buiten het museum, geïnteresseerden, hobbyisten, professionals) "content" van het museum gebruiken en aanvullen met eigen informatie. Het is met de komst van web 2.0 niet meer vanzelfsprekend dat het museum of de conservator de autoriteit bezit en als enige iets te zeggen heeft over bijvoorbeeld het topstuk van het museum. Hoe moeten we omgaan met de tekst op *Wikipedia* over Mondriaan, terwijl het Haags Gemeentemuseum met de in Mondriaan gespecialiseerde conservator geen enkele rol heeft gespeeld in de samenstelling van deze tekst. En hoe moeten we de tekst over Mondriaan op de website van het Haags Gemeentemuseum waarderen, in relatie tot die op *Wikipedia*?

Voorlopig zullen musea moeten experimenteren met hun rol op internet en daarbij verstandig gebruik maken van de mogelijkheden van "web 2.0". De vanzelfsprekendheid dat internetgebruikers zoeken naar bijvoorbeeld het Fries Museum bestaat niet meer, het Fries Museum zal moeten gaan proberen om de "content" op een open manier beschikbaar te stellen aan alle mogelijke netwerken en internetgebruikers.

Tot slot: "best practices" in Friesland

Het Fries Museum en het Keramiekmuseum Princessehof hebben beiden in het kader van de subsidieregeling Digitaliseren met Beleid een informatieplan opgesteld. Dit plan vormt het kader van waaruit het informatiebeleid van de twee instellingen verder vormgegeven kan gaan worden. Met de oprichting van de afdeling Collectie- en kennismanagement heeft de directie van de musea een wezenlijke stap gezet.

In de twee musea wordt *Spectrum* zoveel mogelijk toegepast in alle werkprocessen rondom de

collecties. De afdelingen Collectie- en kennismanagement houden zich bezig met de vraag hoe de registratie en digitalisering het beste ingericht kan worden. Hoe kan op een slimme manier de aanwinstenregistratie opgezet worden? Welke afspraken kunnen met elkaar gemaakt worden zodat de informatie die vastgelegd wordt, ook tussen musea (of andere erfgoedinstellingen) uitgewisseld kan worden. Hoe kunnen we als museum voldoen aan de eisen die in de regeling Digitaliseren met Beleid vastgelegd zijn? Of hoe leggen we een link tussen het informatieplan (een eis uit de genoemde regeling) en de dagelijkse praktijk? In het vinden van antwoorden op deze vragen is een rol weggelegd voor een handboek als *Spectrum*. In *Spectrum* zijn niet alleen afspraken te vinden over het normaliseren van informatie eenheden en de groepering daarvan, het kan ook heel goed als beslismodel fungeren. En dit is een heel krachtig aspect van *Spectrum*. Door het in kaart brengen van het beslissingstraject, betreft het ook de verschillende managementlagen van het museum. In de procedurebeschrijvingen zitten veel aanknopingspunten waarmee beslissingen uit de sfeer van de registratieafdeling gehaald kunnen worden en neergelegd kunnen worden bij bijvoorbeeld andere afdelingen of directies. Bedrijfsprocessen worden hierdoor aangescherpt, maar ook zichtbaar en toetsbaar gemaakt en een zaak van het hele museum.

Dit najaar zullen het Fries Museum en het Keramiekmuseum Princessehof deelnemen aan een "pilot" van de koepelorganisatie Erfgoed Nederland. Onderwerp van de "pilot" is het inzichtelijk maken van de ontwikkelingen die een museum zal doormaken bij het toepassen van nieuwe media en web 2.0. De twee Friese musea krijgen ondersteuning tijdens de uitvoering van twee projecten waarbij publieksuitingen met behulp van web 2.0-technieken vorm krijgen. Zo zal het Fries Museum in samenwerking met het Verzetsmuseum Friesland een tentoonstelling organiseren over het 100-jarig bestaan van de Elfstendentocht. In 1941 en 1943 zijn Elfstedentochten verreden en deze oorlogstochten staan centraal in de tentoonstelling. Verschillende afdelingen van het museum (educatie, "public relations" en marketing, collectie- en kennismanagement, collectieonderzoek en -ontwikkeling) zullen met behulp van de uitgangspunten en technieken van web 2.0 een virtuele publiekstoepassing maken. Het proces dat doorlopen gaat worden zal voor anderen te volgen zijn via weblogs van medewerkers. Specialisten van binnen en buiten de museumsector zal gevraagd worden om te reageren op de weblogs en op het proces. Als eindresultaat voor Erfgoed Nederland zal een publicatie verschijnen waarin de bevindingen van de "pilots" zijn vastgelegd. Voor beide

musea geeft de "pilot" een prachtige gelegenheid voor het verder uitwerken van de informatieplannen. Daarnaast geeft het de musea veel ervaring op organisatorisch en technisch vlak.

Een andere ontwikkeling in de twee Friese musea ligt op het gebied van collectiemanagement. De musea willen in een collectiehulpverleningsplan de zorg voor en de veiligheid van de collectie uitwerken en koppelen aan de al bestaande calamiteitenplannen. Het behoud van de voorwerpen voor de lange duur heeft de volle aandacht en een collectie hulpverleningsplan speelt hierin een wezenlijke rol. Het aanleggen van noodvoorraden voor voorzieningen voor de bescherming van museumobjecten (zoals kratten, steekwagens, noppenplastic, afdekplastic, viltpapier, waterstofzuiger in ondergrondse ruimtes), maar ook adressen van externe hulpdiensten, instructies voor het hanteren en verpakken van de voorwerpen en herstelplannen (hoe te handelen in geval van waterschade) maken deel uit van zo'n collectie hulpverleningsplan. Vanzelfsprekend is ook aandacht voor de veiligheid van de digitale collectie, databases met collectie-informatie, servers, etc.

Zo wordt niet alleen gewerkt aan vernieuwing van het informatie- en kennismanagement, maar ook aan het behoud en beheer van de prachtige verzameling voorwerpen in bezit van beide musea. Tenslotte proberen beide musea vorm te geven aan een erfgoedbrede samenwerking. Samen met Tresoar en de Fryske Akademie wordt onderzocht in hoeverre voorzieningen op ICT-gebied

gezamenlijk opgezet kunnen worden. De musea en de Fryske Akademie kunnen daarbij gebruik maken van de professionele ICT-afdeling van Tresoar. Door de glasvezel die in Leeuwarden is aangelegd kunnen de vier instellingen dienen als back-up voor elkaar. De samenwerking levert de afzonderlijke erfgoedinstellingen belangrijke meerwaarde op, vooral omdat het bij elk van de organisaties ontbreekt aan voldoende financiën voor het opzetten en onderhouden van een duurzame ICT-infrastructuur.

De afgelopen decennia hebben het Fries Museum en Keramiekmuseum Princessehof wezenlijke ontwikkelingen doorgemaakt op het gebied van collectiemanagement en collectie-informatie. Op het gebied van registratie, standaardisering en collectiemanagement zijn veel projecten gerealiseerd. Gelukkig blijven er ook nog dromen die in praktijk gebracht kunnen worden. Het vormgeven en in praktijk brengen van web 2.0-filosofie in de communicatie met het publiek zal daarbij de eerste grote uitdaging zijn.

Wilbert Helmus
Fries Museum
Postbus 1239
8900 CE Leeuwarden
Nederland
w.helmus@friesmuseum.nl

augustus 2008

Nota's

¹ <<http://www.icn.nl>> (bezoekt op 17 augustus 2008)

² Veeger, Lucas ; *De Collectiebalans. Een onderzoek naar het wel en wee van museumcollecties in Nederland*. Amsterdam : Instituut Collectie Nederland (ICN), 2008, 78 p.

³ Schneider, Ann. L.A. *Art Online: Learning from the Getty's Electronic Cataloguing Initiative*. Los Angeles : Getty Foundation, 2007, 43 p.

⁴ <http://www.museumservice.nl/veelgestelde_vragen/algemene_vragen/wat_is_het_nederlands_museumregister> (bezoekt op 17 augustus 2008)

⁵ <<http://www.musip.nl/>> (bezoekt op 17 augustus 2008)

⁶ <<http://www.museumconsulenten.nl/>> (bezoekt op 17 augustus 2008)

⁷ <<http://www.den.nl/docs/20080418103729>> (bezoekt op 17 augustus 2008)

⁸ <<http://www.museumconsulenten.nl/index.php?59>> (bezoekt op 17 augustus 2008)

⁹ <<http://www.beeldenvoordetoeekomst.nl/>> (bezoekt op 17 augustus 2008)

¹⁰ <<http://www.erfgoednederland.nl>> (bezoekt op 17 augustus 2008)

¹¹ <<http://www.faronet.be>> (bezoekt op 17 augustus 2008)

¹² Helmus, Wilbert. Registratie vraagt om een dataconservator. *Informatie Professional* 2007, nr. 4, pp. 14-17